

**Претставување на проектот
„Трага од минатото на вратата на сегашноста“ –
изложба на предмети од Татковинска војна**



Автор:

Тихана Магаш

Контакт:

tihana.magas@gmail.com

1. УВОД

Во овој прирачник ќе настојувам преку изложбата „Трага од минатото на вратата на сегашноста“ да ви дадам некои нови идеи како на основа на предметите што децата ги имаат складирано во сопствените подруми, тавани или шпајзови со помош на своите семејства, да се објаснат одредени историски збиднувања во текот, но и за време на распаѓот на Југославија и на создавањето нови, самостојни национални држави на просторот на некогашна Југославија.

„Трага од минатото на вратата на сегашноста“ е изложба на предмети од Татковинската војна, кои учениците ги приспособаа, ги архивираа и ги каталогизираа, а на крајот и ги осмислија и ги реализираа во изложбениот простор на Народниот музеј, Задар во Кнезовата палата од септември 2013 до јануари 2014 година.

Задачата за учениците беше многу едноставна – од дома да донесат каков било предмет, кој нивното семејство, нивните соседи или познајници го врзуваат за времето на војната, и за него да напишат приказна. Така свое место во изложбата најдоа бројни предмети, од лонци за варење грав, облека, воена опрема, писма од затвори, училишни дневници, ламби, делови од авиони, транзистори, записи од дневници до шрапнели, фотографии и статии од весници. Секој од тие предмети е дел од бројни човечки судбини, кои за жал ги почувствувале ужасите на војната. Некои од нив се смешни, некои тажни, трагични, но сите се сведоци на едни времиња, кои учениците многу ги интересираат, но како што велат, никој не сака да им зборува за нив.

Така можете и вие да ги замолите учениците да донесат одредени предмети што се однесуваат на темата што сакате да ја обработувате. Можете, на пр. да ја одберете темата за миграцијата на населението низ одреден историски период во вашиот град, односно семејствата на учениците од вашето училиште. Сигурно има многу семејства што мигрирале од повеќе причини – од економски, од политички, од бројни социолошки феномени и сл. На основа на фотографиите можете да ги следите не само миграциите, туку и начинот на живот, облекувањето, каква

музика се слушала и сл. Сите добиени податоци можете да ги споредите со светските случувања од таа доба. Со оглед на тоа тоа периодот по Втората светска војна, па сè до самиот распад на Југославија, е прилично турбулентен и интересен, сигурно учениците, но и вие самите, преку обработка на одредени теми ќе дојдете до она што ви се чини најинтересно. За поголем интерес придонесува и фактот што за целиот период можат да разговараат и да добијат бројни информации од своите родители и соседи, значи од „живи сведоци на времето“, а знаеме дека на секој историчар таквите извори му се од непроценлива вредност.

Преку проектот учениците не научија само да анализираат историски извори, како да интервјуираат, туку имаа можност и да се изразат и преку фотографија и уметност.

За овој проект ме инспирираше книгата на Роберт Стардлинг „Настава по европска историја на 20 век“ во која опишува бројни методи, но и перспективи како би требало да изгледа наставата по историја. Ми се чини дека во трката со премногу опфатната наставна содржина, со репродуцирање на знаењето се имаме изгубено во учењето историја за историјата. Со овој проект сакав учениците да ги научам на критичко промислување за историските случувања, на мултиперспективност, да можат да ги воочуваат сличностите и различностите во интерпретацијата на истите историски настани во зависност од историскиот извор или од сведокот на времето.

Иако прашањето за војната на овие простори се сместува во категоријата контроверзни и осетливи теми, во наставата по историја никако не треба да се избегнуваат. Токму затоа што учениците, за жал, и денес ги чувствуваат последиците од војната во своите фамилии, за нив треба да разговараат и да пронајдат одговори на бројните прашања што ги интересираат. Од откривањето на „големите воени вистини“, мене ми беше поважно учениците да добијат одговори на прашањето зошто поединечни членови на фамилијата се однесуваат на одреден начин, бидејќи имаат ПТСН (посттравматично стресно нарушување), конечно со своите семејства да проговорат за темите што со години ги избегнувале, да видат како историјата и историските факти и статистиката, се всушност сочинети од вистински луѓе со нивните емоции и нивните животни борби, и покрај историските прашања, да најдат одговори на бројните психолошки и социолошки прашања што сами по себе се наметнуваат.

Иако проектот започна само со присобирање предмети, идеите се нижеа една по друга, така што изложбата само ја надополнувавме според желбите и идеите на учениците. Самите предмети беа донирани од страна на 400 ученици, а проектот го реализираа 30-тина ученици и исто толку водичи низ изложбата. Интересен е и

фактот дека проектот го реализиравме во своето слободно време, за викендите, па дури и за време на училишните празници.

Низ овој прирачник, освен описот на самиот проект и просторијата во која се наоѓаше изложбата, ќе ве запознаам и со главните цели на проектот, преку неговата реализација и проблемите со кои се соочувавме. Изложбата е отворена на 22 јули 2014 год., по повод одбележувањето на воено-полициската акција „Масленица ‘93“.



Слика 1. Покана за отворањето на изложбата

2. ПОДГОТОВКА И ОСМИСЛУВАЊЕ НА ПРОЕКТОТ

Пред да почнете со самата реализација на проектот, потребно е сепак некои нешта да се стават на хартија и да се подготви „теренот“ за самата работа со учениците. Иако сите сме запознаени со фазите на проектот, сепак ќе ги споменам тука, за и самите да можете полесно да го следите самиот тек на реализацијата на нашата изложба. Во повеќето литератури, но од самата пракса, проектната настава можеме да ја поделиме во неколку фази.

Основната фаза е да се осмисли темата што сакаме да ја обработуваме. Ако самите немате идеја, секогаш можете да посегнете по анкета меѓу учениците или дури и да составите анкета заедно со учениците и да ја спроведете околу своето опкружување и да дознаете кое е подрачјето на интерес на поширок круг луѓе. На пример, нашите ученици, секоја година осмислуваат календар за професорите, кој им го подаруваат. Секоја година идејата за темата на календарот ја добиваат

според резултатите од анкетата што ја спроведуваат на задарското подрачје меѓу различни возрастни групи.

Кога ќе ја имате темата, не е тешко да се исполни втората фаза од проектната настава, а тоа е формулирањето на целите. Основните цели на нашиот проект беа:

1. Да се приближи и да се објасни текот на војната на задарското подрачје
2. Да се научи да се каталогизираат, архивираат и присобираат материјали и пишани историски извори
3. Да се подучат учениците на техники на водење успешно интервју
4. На основа на фотографии и историски извори да им се помогне на учениците како во пракса да ги истражат клучните историски контексти на минатото и сегашноста, како и концептите на промената и континуитетот.
5. Да се научат учениците како во историската наука интерпретацијата е многу присутна, особено кога се работи за современа историографија.
6. Да им се објаснат процесите мултиперспективност и анализа на различни погледи на истото случување (статија од весник, изјава на сведок, интерпретација на политичарите, воени документи)

Учениците преку проектот проучуваа бројни документи и книги од Татковинската војна, за да направат панели за секоја просторија во која се наоѓаа предметите. Често се случуваше приказната на некој предмет да биде поврзана со некоја статија од весник, па ги споредуваа изјавите на сведоците со она што го пишувало во весниците и што се споменува во учебниците. Би ја издвоила статијата од весник за падот на едно место во околината на Задар, во која се спомнува и таткото на еден од учениците, како еден од последните преживеани од тоа случување.

Преку соработката со разни институции, од болниците, Црвениот крст, училиштата, градинките, музеите, архивите, учениците можеа да добијат слика дека војната не е само она што се случува на теренот, дека во него не учествуваат само војниците, туку дека влијае и на сите аспекти на цивилниот живот.

Но она што е најважно, која тема и да ја одберете, многу е битно, преку проектната настава учениците да се осамостојат, да им се пробуди креативноста и творечката активност, да се оспособат за самостојно проценување на постигнатото со самокритичност, да се развиваат истражувачките вештини и способностите за решавање проблеми, но, уште повеќе, да ги предупредите на проблемите за создавањето стереотипи или генерализации, да укажете на постоењето противречности, кои треба дополнително да се истражат. Она што е мошне битно особено кога се работи за осетливи и конфликтни теми во наставата

по историја е дека ќе се сретнат со бројни информации што се во спротивност со нивните перцепции или ставови, кои можеби ги развиле во својата околина или во разговор со своите фамилии.

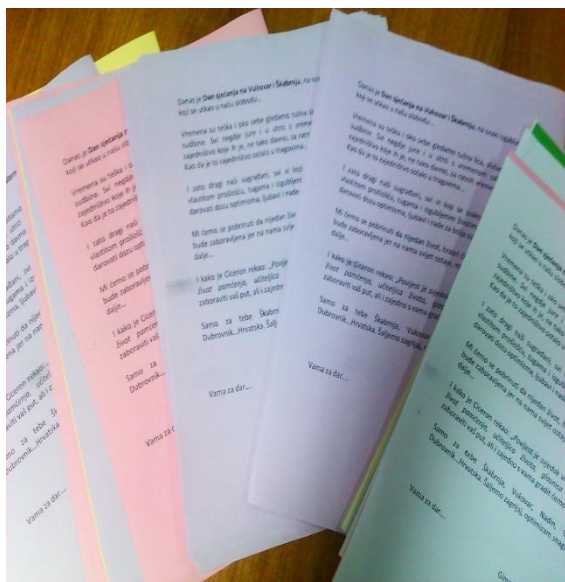
Следната фаза се планирањето и времето на подготовката, спроведувањето на самиот проект и рефлексите, односно вреднувањето на сето она што сте го направиле со учениците.

„Трага од минатото на вратата на сегашноста“ се реализираше од септември 2013, до јануари 2014 година и можеме да го поделиме на неколку етапи.

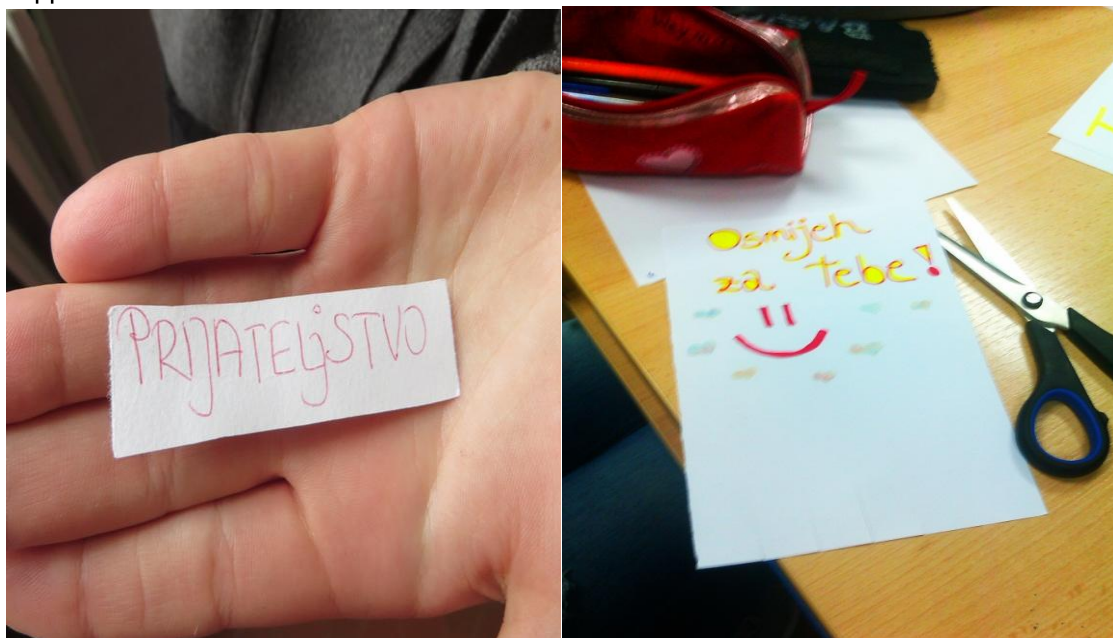
1. Септември – ноември 2013 год. Пред самото присобирање на предметите учениците отидоа во посета на Државниот архив во Задар, каде што се запознаа со начините за архивирање, складирање и каталогизирање на разни списи како и на методите за нивно проучување. Учениците имаа и едукација „како да направите интервју“. Потоа, следеше присобирање материјали за изложбата, архивирање на предметите и запишување на приказните.
2. Ноември – декември 2013 год. Учениците ги истражуваа воените околности на задарското подрачје и се запознаваа со сите сегменти од цивилниот и воениот живот на овие простори.
3. Јануари 2014 год. Поставување на изложбата и учење за водичи низ изложбениот простор.

Учениците во текот на проектот видоа како возрасните всушност ги мачи сето она низ што поминале во 90-тите, па одлучија за Денот на сеќавањето на Вуковар и Шкабрња да им даруваат писма и пораки за надеж и оптимизам. Во писмото меѓу останатото наведоа: „Како што Цицерон рекол: ‘Историјата е сведок на времето, светло на вистината, живот на паметењето, учителка на животот, гласничка на старината!’ Нема да го забораваме вашиот пат, но и заедно со вас ќе го градиме својот сопствен. Само за тебе Шкабрња, Вуковар, Надин, Осјек, Пакрац, Дубровник... Хрватска... испраќаме прегратка, оптимизам, сила, надеж... Вам на подарок...”

Покрај тоа собираа помош за сиромашните семејства во Вуковар, градот кој сè уште нема закрепнато од времето на војната.



Слика 4. Писмата што учениците им ги делеа на граѓаните на 18 ноември 2013 година.



Слика 5 и 6. Пораки за надеж и оптимизам за граѓаните.

Многу е важно учениците да сфатат, како што веќе нагласив дека историјата е континуиран процес, но и дека историските случувања не смеат негативно да влијаат на животот на следните генерации во иднината. Омразата, војната и нетолеранцијата никако не смеат да бидат темел за новото утре.

3. УЛОГАТА НА НАСТАВНИКОТ ВО САМИОТ ПРОЕКТ И МОЖНИТЕ ПРОБЛЕМИ

Улогата на наставникот е многу **захтевна** и одговорна, но тој не смее никако да биде пресуден за реализација на зацртаното. Наставникот треба на учениците да им даде доволно простор за самостојна работа, да биде достапен во секој момент да ги разјасни недоумиците, но никако да не им го наметнува сопственото мислење. При проектната настава, важно е наставникот да биде дел од тимот, на учениците да им пренесе определени информации, но тие самите преку истражувачка работа, индивидуална и во тим, анализирајќи ги различните материјали, споредувајќи ги со претходно стекнатото знаење да ги откриваат новите сознанија и да ги надополнуваат сопствените знаења, како и да отвораат други истражувачки прашања.

Во нашиот конкретен проект, на самиот почеток наидов на незаинтересираност кај родителите. Како што подоцна дознав, им било премногу болно да разговараат за воените теми. Тогаш одлучив да им напишам писмо на родителите во кое им објаснив што се бара од нив. Дури потоа предметите полека почнаа да стигнуваат. Подоцна луѓето сами ни се јавуваа сакајќи да дадат свој придонес во оваа изложба.



Слика 2. Еден од првите предмети однесени во училиштето: „Ова е кошулата што му припаѓаше на мојот чичко Марио, кој умре од последиците на војната пред две години. Мене и на моето семејство многу ни значи, бидејќи нè потсетува на него.“

Еден од првите предмети што некој ученик го донесе во училиштето беше оваа кошула. Рече дека неговата фамилија ме поздравува и дека се заблагодарува бидејќи првпат после долги години добил одговори на прашања што го мачеле, а за кои во неговата фамилија не се разговарало. Иако на самиот почеток бавно се

собираа предметите, знаев дека проектот оди во добра насока. На крајот, изложбата имаше повеќе од 400 предмети, не сметајќи ги статиите од весници, фотографиите и уметничките дела инспирирани од стиховите на воениот известувач Синиша Главашевиќ од Вуковар.



Слика 3. Новинарски статии од Татковинската војна

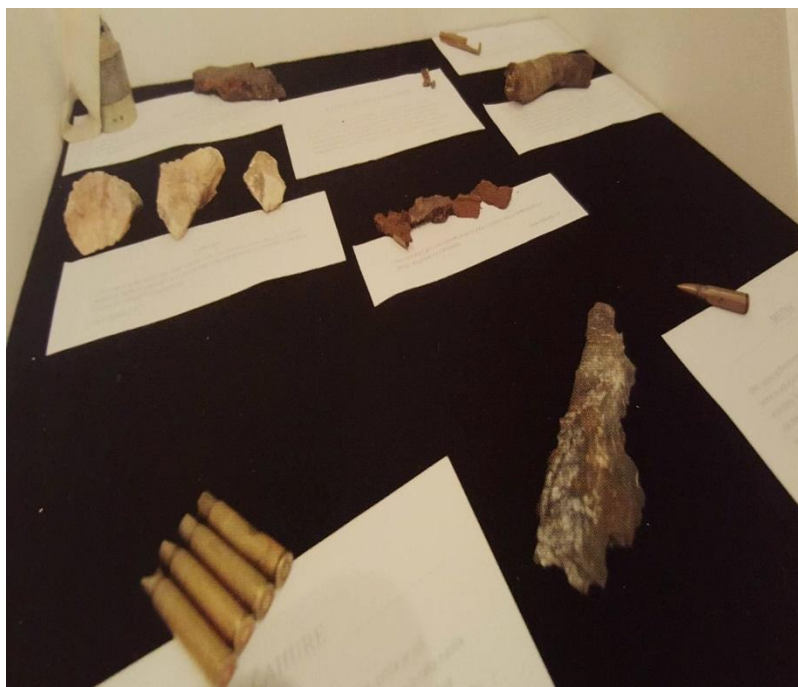
Учениците собраа бројни статии од весници за време на 90-тите. Беше интересно да се споредуваат податоците од поединечни неделници за истиот настан. Она што можете вие да го направите е и изложба на статии и вести од весници од одреден период пред распадот на Југославија. Можете да ја надополните со низа интервјуа, кои учениците ќе ги присоберат во одреден временски период, испрашувајќи луѓе што живееле во тоа време. Интересно ќе биде да се добие приказ на перспективите за животот на детето од 1989 год., од политички неистомисленци, од работници или интелектуалци од тој период. Учениците од нашето училиште во моментот собираат низа интервјуа, кои ќе ги искористат за изложбата „Патување на животот“. Во неа ќе се најде низа интересни животни прикази од различни возрасни групи, но и општествени слоеви, кои говорат за сопствените животни искуства и доживувањата на промените на историските збиднувања што влијаеле врз нивниот живот.

4. ТЕМАТСКИ И ВИЗУЕЛЕН ИЗГЛЕД НА ИЗЛОЖБАТА

Кога ја правите изложбата, покрај содржината многу е битно и визуелно да биде јасна и пристапна за посетителите. Ние својата изложба ја прилагодивме за просторот што ни го отстапи Народниот музеј, па тематски ја поделивме во пет простории.

Во првата просторија учениците направија панели за Татковинската војна општо. Предметите беа од животот на цивилното и военото население. Еден од интересните предмети беа и писмата на заробениците од воениот затвор во Книн, кој во тоа време бил во таканаречената Република Српска Краина, до нивните семејства во Задар. Интересно беше и да се чуе приказната на еден поранешен ученик од нашето училиште, кој се родил во Книн за време на окупацијата на градот Книн, за тоа како течел животот на просторите на бившата Краина и за преселувањето во Задар по операцијата „Бура '95“. Во две витрини се изложени и спомениците и ордените за учество во ослободителните акции како и обележјата на одорите на хрватската војска. Посебно е интересен делот со предметите од цивилното население, кој им буди спомени на воените збиднувања, како и со остатоците од гранати. Покрај секој предмет се наоѓа и приказна за него. Во првата просторија имавме и единствени „преживевани“ предмети од срушените куќи за време на воените ужаси. Сопствениците на куќите беа од различни националности.

Со учениците можете да направите изложба на предметите што на луѓето им значеле во одреден период и да ги споредите со предметите од денешнината. На пр. учениците можат да спроведат анкета за навиките на луѓето од периодот на некогашна Југославија. Кои производи ги користеле, како функционирале банките, правата на работниците, колку фабрики имало во нивните места и сл. Да најдат предмети или барем да се обидат визуелно да ги прикажат и да ги споредат со предметите и појавите, правата и навиките, кои се актуелни и кои им се од големо значење на луѓето. Потребна е само мала идеја, а истражувачката работа на учениците, со ваша помош се разбира, може да ве одведе далеку и да дојдете до различни сознанија.

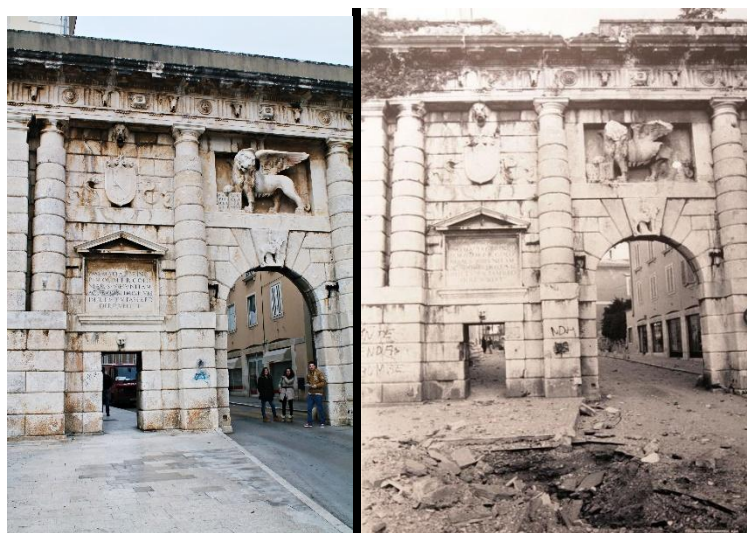


Слика 7. Една од приказните од оваа просторија: Ова се остатоци од противпешадиска мина. Со нив беше ранет мојот татко. Ранет е на 5.1.1991 во Земуник. Со него бил и неговиот пријател, кој загина, а татко ми имаше малку среќа, па беше само ранет. По ранувањето долго беше во болницата во Задар, а потоа на патерици. Овие остатоци (шрапнели) веднаш му ги извадија. По неколку години еден шрапнел му беше изваден од колкот. Пред две години во Загреб му ставија вештачки колк.

Предметите што се наоѓаа во втората просторија, беа посветени на воениот живот за време на војната, од воени до полициски опреми, сведоштва од дневници за атмосферата и збиднувањата во издвоеното зборно место Задар, за време на акцијата „Бура ‘95“, додека на панелите се наоѓаше историски преглед на сè што се случувало на задарското подрачје, попис на воените единици пред, за време и по акцијата „Масленица ‘93“.

Во третата просторија учениците ги искористија фотографиите како историски извори. На сидовите на кафезите се наоѓаа споредени фотографии од Задар за време и по војната, односно фотографии од денешна перспектива. Покрај тоа, учениците и со фотографиите предупредија на уште неискористените простори на некогашната касарна во Задар, но и на бројните разрушени места кои не се обновени по војната. Како инспирација им послужија и разгледниците од Татковинската војна кои се испраќале по целиот свет, за да се предупреди на ужасите на војната, како и на тоа дека во неа страдаат и бројни цивилни објекти како Музичкото училиште Благоја Берса во Задар.

Мене особено ми беше интересно да ги гледам учениците како ги истражуваат деловите од градот и како, со помош на фотографиите, ги откриваат визуелните промени на градот во текот на одреден временски период. Врз база на фотографиите открија како некои места (да речеме местото каде што за време на војната луѓето доаѓале кај цистерната по вода), едноставно исчезнале, на некои се изградиле трговски синџири, некои останале разрушени, го научија значењето на зборот „повратници“ и сл. Фасцинантно е колку далеку може да нè одвезе фотографијата како историски извор. Затоа препорачувам изложба претходно/потоа на основа на фотографии. Фотографиите можат да бидат од различни периоди, учениците местата ќе ги фотографираат и ќе добијат слика за историските промени и за континуитетот на својот град.



Слика 8. Фотографии од Задар за време и по воените страдања



Слика 9. Фотографија што предупредува на разрушената состојба и неискористеноста на некогашните воени објекти во Задар.

Темата на претпоследната просторија е војната низ детските очи. Во неа се наоѓаат уметничките трудови на учениците, но и најинтересните сведоци на времето за учениците, дневникот од училишната година 1991/1992. Проучувајќи го, учениците можеа хронолошки да следат кога биле најсилни нападите на Задар, кога наставата била прекината. Покрај тоа се бележеа и поголемите отсуства на учениците, кои поради сопствената сигурност се преселени на околните острови, каде што било посигурно. Покрај дневникот се наоѓаше и куќниот ред на училиштето, како и упатствата за евакуација, кои говорат како да се однесуваш за време на траењето на општа или воздушна опасност, по кој пат да се движиш кон скривницата и сл.



Слика 10. Војната преку детските очи – Во витрините се наоѓаа детски трудови на тема мир и војна од 1993 година и писма на прогонетите. Најзастапен предмет на изложбата беше радиото. На возрасните им служело како средство за информирање, додека децата посетувале настава преку радио

Последната просторија им е посветена на сите жртви на војната. Во неа ставивме делови од разорните проектили, дел од авионот кој го ракетирал Пашкиот мост, кога бил срушен, како и голем број цветови, кои го опкружуваат просторот и ги симболизираат жртвите на војната. Неколку илјади цветови ги направија учениците и нивните семејства, но и во текот на изложбата посетителите донесуваа сопствени цветови во спомен на своите најмили. Сите тие беа од различни возрасти, занимања, националности, светогледи. Оваа просторија е спомен на сите убави моменти по кои ги помниме нашите најдраги и спомените на нив.



Слика 11. Дел од авионот срушен за време на ракетирањето на Пашкиот мост и статија во весниците што говори за тој настан. Учениците можеа да ги споредуваат изјавите на сведоците за тоа случување со новинарскиот извор.



Слика 12. Цветот како спомен за сите што веќе, поради воените ужаси, ги нема. Различни се, токму какви што биле и погинатите – од различна возраст, пол, занимање, националност, секој со својата животна приказна.

5. Заклучок

Да се зборува за војната со учениците секогаш е тешко, особено ако и самите сте сведок на тоа време. Но, иако се тешки тие теми, никако не смеат да се избегнуваат, бидејќи нерешените или премолчените прашања и теми кога-тогаш ќе дојдат до израз, а што поголем е молкот, потежок е патот до одговорите.

Кога се одлучив за овој проект, се сфатив себеси повеќе како посредник помеѓу сведоците и учениците, одошто како едукатор. Целта ми беше учениците со сопствена истражувачка работа да одат во насоката што ги интересира и навистина беше така. Некои предмети го будеа интересот повеќе, некои помалку.

Обично кога зборуваме за војната, сите се заинтересирани за воената опрема, стратегијата, пресудните работи на самите боишта, одлуките на генералите и слично. Нас овој проект сосема нè разубери и нè одведе во потполно друг правец. Предметот на интерес беше и секојдневниот живот, како влијаела војната додека

траела, но и потоа врз семејството, човечките судбини, без оглед на тоа дали се работи за цивилна или за воена личност.

Би нагласила дека кај овие осетливи теми е важно да се знаат зборовите „не знам“ или „да пробаме да истражime, па можеби ќе дојдеме самите до одговор. И мене тоа ми е нешто сосема ново“.

Работејќи на овој проект се сретнавме со факти за кои сигурно не е удобно да се зборува, како што се воените злосторства или премолчувањето на историски факти што не се удобни за слушање, но нив не треба никако да ги игнорираме.

Преку проектот учениците истакнаа дека сега им е многу појасна интерпретацијата и дека има толку многу одговори и гледишта во поглед на истите прашања и настани. Пред воопшто да им дадам задача да ги истражат настаните од различни перспективи, интерпретацијата им ја објаснив на многу едноставен начин. Инсценирав еден настан во паралелката и потоа ги замолив да ми раскажат што се случило навистина. Приказните не се раскажани на ист начин, но и учесниците во настанот имаа секој своја верзија на приказната. Исто така ни се случи и со некои приказни од овој проект. Новинарска статија, политичар и сведок на времето имаа слична интерпретација на настанот, но различни заклучоци, особено кога се вклучуваа и емоциите.

Постојат места што и денес живеат поделено, семејства од различни националности што ја проживеале војната и нивните деца не комуницираат или се гледаат преку имагинарните црти на раздвојувањето. Тоа никако не е добро, ниту пак може да биде темел за здраво и квалитетно утре на идните генерации. Идните генерации никако не смеат да бидат одговорни и да го носат товарот на вината за она што им го оставиле во наследство нивните предци и баш поради тоа во историјата треба да се соочува и да се разговара. Фотографиите, обичните тавански предмети, статиите од весници и спомените на некогашните времиња нека бидат чекор напред за подобро утре, нека отворат бројни контроверзни прашања и нека ги пуштат идните генерации да почнат да градат темели на сопствена, квалитетна иднина без воени ужаси. За оние што обвинуваат дека бришењето на прашина од никогаш забораените, но прекриени со проблеми, тавански предмети водат кон присилен пат кон оживување на минатото, нема место.

За мене најважно од сè е дека учениците сфатија дека историјата не е нешто што останува во историјата. Дека историјата е континуиран и хаотичен процес, кој влијае на секојдневието, дека секојдневните одлуки на секој од нас можат да влијаат врз тековите на времето и да ги менуваат човечките судбини. Војната е најлошиот облик на човечката омраза и ги погодува сите луѓе, без оглед на националноста, возраста, занимањето, бојата на кожата. За животните, политичките и општествените одлуки треба добро да се промислува и, се разбира,

да се остави своја квалитетна трага од минатото, како наследство за генерациите што доаѓаат. А оние што се одговорни за воените ужаси треба да одговараат со име и презиме, но не нивниот товар да го носат генерациите кои сè уште не го виделе светлото на денот или кои дури сега се подготвуваат за самостоен пат на остварување на животните цели.

Овој наставен план настанал во рамките на проектот „Хисторија, Историја, Повијест – Лекции за сегашноста“. Го спроведува Куќата на Ана Франк во соработка со локалните партнерски организации Иницијатива Младих за Људска Права и Хуманост во акција (Humanity in Action) (Босна и Херцеговина, ХЕРМЕС (Хрватска), Младински образовен форум (Македонија) и Отворена комуникација (Open Communication, Србија).



Проектот е финансиран од Европската унија. Ставовите и содржината на овој наставен план се исклучива одговорност на авторите и не ги одразуваат ставовите на Европската унија или на организациите кои го спроведуваат проектот.
